

Soolatüügaste ravi iiri rahvameditsiinis Mayo maakonna materjalide näitel

Ave Tupits

Sissejuhatus

Huvi soolatüügaste rahvapäraste ravimisviiside vastu on mul tekkinud viimase paari aasta jooksul, kui sisestasin Jakob Hurda kogust rahvameditsiinialast materjali eesti rahvaluule e-arhiivi. Sellest tekkis ka mõte kirjutada magistritöö soolatüügaste ravist rahvameditsiinis. Minu eriliseks huviobjektiks on kujunenud mitteherbaalsed ravivõtted.

Asusin 2002/2003. õppeaastal õppima Dublini *University College*’isse Iirimaal, kus kogusin mh lisamaterjali oma magistritöö tarbeks, pöörates tähelepanu sellele, milliseid vahendeid on soolatüügaste ravimisel kasutatud iiri rahvameditsiinis. Uurimustöö alustuseks võtsin ette peamisest käsikirjade kogu (*Main Manuscripts*) indekskaardid, kuid kesiste tulemuste tõttu pöördusin koolide käsikirjade kogu (*Schools' Manuscripts*) juurde. See kogu on 1930. aastate lõpus Iiri Folkloori Komisjoni (*Irish Folklore Commission*, praeguse Iiri folkloori õppetooli eelkäija) juhtimisel läbi viidud projekti tulemus ja sisaldab kooliõpilaste poolt oma kodupiirkonnast selleks puhuks koostatud küsitluskava alusel (*Irish Folklore and Traditions* 1937) kogutut.

Materjal on korrastatud maakondade kaupa, milliseid on Iiri Vabariigis 26. Kogumiskampaaniast jäid kõrvale Ulsteri piirkonna kuus maakonda (Derry, Antrim, Tyrone, Fermanagh, Armagh ja Down) ehk Põhja-Iirimaa, mis 1930. aastate lõpuks kuulus juba Suurbritannia koosseisu. Geograafiliselt kuulub ka põhjas asuv Donegali maakond Iiri Vabariigi koosseisu.

Pikemate arutelude tulemusena oma magistritöö Iiri-poolse juhendaja Bairbre Ní Fhloinniga valisin esialgseks uurimismaterjaliks Lääne-Iirimaa Mayo maakonna ainekst sisaldavad käsikirjad. Mayo on Iirimaa üks suurimaid maakondi ja tõenäosus leida mitte ainult ingliskeelset (sest domineeriv keel Iirimaal on pikemat aega

<http://haldjas.folklore.ee/tagused/nr22/ave.pdf>

Ave Tupits

olnud inglise keel), vaid ka iirikeelset materjali oli üsna suur. Eeldasin, et selline lähenemine tagab uuritava ainese mitmekesisuse. Ühtlasi huvitas mind see, kas inglise- ja iirikeelses materjalis leidub erinevusi.

Keelefaktori silmaspidamise peapõhjuseks oli siinjuures iiri keele kasutusala järsk kitsenemine näljahäda (1846–1848) ja sellele järgnenud suure emigreerumislaine tõttu, peamiselt Ameerikasse (Schrier 1958: 3). Samas on Iiri folkloori arhiivi kogutud piisaval hulgal iirikeelseid tekste ja läänepoolsetel Iirimaa aladel iiri keel mingil määral siiski säilis, kuigi keele kasutusala suurus ei ole tänagi just kiita.

Mayo maakonda puudutav materjal hõlmab 69 käsikirja ja ligi 220 arhiiviteksti. Viies käsikirjas puudus informatsioon soolatüügaste ravi kohta. Põhiosa leitud tekstidest olid oodatult ingliskeelsed, osaliselt või täielikult iirikeelset materjali oli 30 teksti. Et uuritav materjal ei paisuks liiga mahukaks, seadsin sellele mõningad piirangud. Esiteks tegelesin ainult selle materjaliga, mis oli kirja pandud märksõna *soolatüükad* all (ingliskeelne *warts* ning iirikeelne *faithní*, ühes tekstis esines ka sõna *cránra*, mis samuti tähistab soolatüükaid).

Teiseks on uuritavast materjalist kõrvale jäänud ravi pühadest kaevudest võetud veega, sest sellelaadne ravitsemine hõlmab paljusid muudki hädasid peale soolatüügaste, moodustades omaette kompleksi. Ka ei keskendu ma botaaniliste teadmiste vähesuse tõttu taimeravile, mis on samamoodi omaette ulatuslik ja kompleksne valdkond. Ravimtaimedele olen tähelepanu pööranud niivõrd, kui võrd neid esines konkreetsetel soolatüükaid puudutavas materjalis ja eespool nimetatud märksõnade all, seejuures ei olnud ravimtaimed teiste ravivahenditega võrreldes silmatorkavalt esindatud. Seevastu olen lahanud kultuurtaimede, nagu kartul, sibul jm, (ehk taimsetel alustel põhinevate ravivahendite) kasutamise viise, sest need on analoogsed mitmete muude ravivõtetelega.

Mainin veel, et lisaks materjali otsimisele Mayo maakonnast tegin sissevaateid ka kõikidesse teistest maakondadest pärinevatesse käsikirjadesse, mis kuuluvad koolide kogusse (välja arvatud kuus eelmainitud Põhja-Iirimaa maakonda), niipalju kui aeg seda võimaldas ning ka selle materjali kohta kehtivad eelmainitud piirangud. Kokku kogunes ligi 560 teksti, kusjuures tasub märkida, et sageli sisaldas ühes tekstis mitu ravivõtet, seega on ravivõtete tegelik koguarv tunduvalt suurem. Siiski ei pidanud ma nii üksik-

asjalikku tekstiloendust siinkohal vajalikuks. Järgneva kirjutise aluseks ongi Dublini *University College*'i juures tehtud uurimistöö.

Soolatüükad rahvameditsiini kontekstis

Don Yoder jagab rahvameditsiini kahte suuremasse kategooriasse: esiteks looduslik ja teiseks maagilis-religioosne rahvameditsiin. Looduslik rahvameditsiin kujutab endast ravi taimede, mineraalide ja loomsete vahenditega. Maagilis-religioosnes rahvameditsiinis kasutatakse loitse, religioosse iseloomuga sõnu ja tegevusi (Yoder 1972: 192). Sellise jaotuse järgi lahterdub soolatüügaste ravi materjali järgi nii loodusliku kui ka maagilis-religioosne rahvameditsiini alla.

Soolatüükad on *healoomulised fibroepitelioomid, mida tekitavad tüükaviirused*. Eristatakse harilikke tüükaid, mis enamasti tekiavad kätele, laste soolatüükaid ja teravaid kondüloone (EE 1995: 578). Võib arvata, et soolatüükad põhjustavad nende omanikule, eriti aga lastele ebamugavust ja piinlikkustki. Nii on soolatüügaste kaotamiseks kasutatud tervet müriaadi vahendeid. Nagu Patrick Logan, meditsiinidoktor ja Dublini *University College*'i vilistlane ning mitmete populaarteaduslike raamatute autor, tabavalt märgib, kasutatakse soolatüügaste raviks kõike, mis on lihtne, odav ja üsna efektiivne ning sellise laia valiku tagapõhjaks on hea psühhoteraapia (Logan 1972: 118).

Logani järgi jagunevad soolatüügaste ravimisviisid järgmiselt: 1) suretamine, 2) sümboolne pesemine, 3) soolatüügaste teisele ülekandmine. Selliseid ravimisvõtteid on leitud ka anglo-saksi maagiast (Logan 1972: 118, 121). Võib siiski oletada, et ainus kategooria, mis oli tavainimese seisukohalt oluline (ja on seda tänini), oli haigusest, antud juhul siis soolatüügastest lahtisaamine. Eriti leidlikud on siinjuures soolatüügaste vastu võitlemisel lapsed (Opie 1959: 118).

Lauri Honko käsitleb oma artiklis *On the Effectivity of Folk Medicine (Rahvameditsiini efektiivsusest)* platseeboefekti, tõstes esile tööga, et kui arst on veendunud ravimi efektiivsuses, tagab see patsiendi usu ravimisse ja ühtlasi patsiendi tervenemise (Honko 1962–1963: 294). Sama paistab kehtivat ka rahvameditsiini ja koduste ravivõtete kohta.

Oskust erinevate vahenditega ravida ja ravimisviisile vastavalt käituda anti edasi suuliselt ja kõige tõenäolisemalt olid edasiandjateks-õpetajateks peres või ühiskonnas autoriteetsed inimesed. Sest

Ave Tupits

kui õpetust ei anta edasi piisavalt veenvalt ja usutavalt, kui suured on siis šansid, et see õpetus põlvest põlve edasi kandub, seda kasutatakse ja see lõpuks folkloristide töölauale satub? Mis viib omakorda mõttele, et oskuslik reklaam tähendab paljutki.

Soolatüügaste ravi iiri rahvameditsiinis

Soolatüükaid on ühes Mayo maakonnast pärit arhiivitekstis kirjeldatud kui klompe või muhke (*lumps*), mis kasvavad kätele või jalgadele (SMS 115: 68). Soolatüügaste põhjuseks on peetud käe või jala vigastamist (SMS 130: 213). Leidsin ka ingliskeelse loitsuteksti, millest nähtub, et jumal paneb inimesele soolatüükad peale (SMS 127: 334). Ainus viide konkreetsele inimesele, kes tüükaid ära võtab, on tekstis, mille järgi võib ükskõik milline üle 80-aastane vana naine poolepennise või lõngajupi eest ravi läbi viia (SMS 134: 346). Siinjuures võivad poolepennine münt ja lõngajupp olla nii tasu ravi eest kui ka ravivahendid.

Soolatüügaste kaotamiseks on iiri rahvameditsiinis kasutatud nii inimese verd ja juuksekarvu kui ka loomade verd ja karvu ning loomseid saadusi – võid, searasva, liha. Samuti on kasutatud põllu- ja aiasaadusi – odra- ja kaeraterasid, heina, õlekõrvi, kartulit, kaalikat, sibulat, küüslauku. Arhiivitekstides kerkisid esile veel nt kivilt leitud vesi, kartuli- või munakeeduvesi, kastoorõli, sinikivi, seebikivi, pesusooda, sool, küünlad.

Taimedest oli kõige enam esindatud võilill ja selle piim, mida tuli soolatüügastele hõõruda. Samuti mainiti askleepiat (*milkweed*), harilikku piimalille (*wartwort*, sageli ka *wartweed*), ürt-allikkressi (*watercress*, enamasti kirjutatud *water-grass*), tulikat (*buttercup*), vesiheina (*chicken-weed* või *chickweed*) ja “surnud”, ilmselt hiljuti niidetud nõgese mahla (*juice of a dead nettle*). Enamikul juhtudel puudus täpsem kirjeldus ravimtaime kasutamise kohta, kuid võib oletada, et kõikidel juhtudel tuli soolatüügastele määrada taimemahla.

Suretamine

Üks levinumaid soolatüügaste ravimise viise Mayo maakonna materjalides on musta, harva ka valge teo või nälkja (kes tuleb otsimata leida) tüügastele hõõrumine. Variandina võis lasta teol üle tüüka roomata. Seejärel tuli tigu lükata viirpuu, laukapuu või ka-

rusmarja okka otsa, kus ta suri ja kärbus. Ühes tekstis on soovitatud teha teoga tüügastele ristimärk, teises aga siduda teo ümber niit ja jätta ta tule äärde surema. Samuti võis teo lihtsalt ära peita. Samaaegselt teo kärbumisega kaduvat ka soolatüükad.

Teise variandina võis tüügastele hõõruda peekonitükki, mis enamasti tuli märkamatuult varastada poest või naabrilt. Mingil juhul ei tohtinud poodi ega naabri juurde minna eesmärgiga varastada. Peekonitükk tuli seejärel matta näiteks kompostihunnikusse või lihtsalt maja lähedale kivi alla. Mõnel juhul on soovitatud protseduuri korrata üheksa päeva järjest, ühel juhul on mainitud, et ravi tuleb teha varahommikul.

Samavõrd populaarne oli kartulitüki tüügastele hõõrumine. Enamasti tuli toores kartul lõigata kaheks või neljaks, vahel ka üheksaks tükiks, seejärel tüükaid hõõruda ja kartulitükid matta. On soovitatud, et kartulitükid matakas maha keegi teine. Soolatüükaid võis hõõruda veel seapeki, või, soola, sibula, naeri, konna, austrikarbi sisu, kastoorõli ja soodaga. Harvad ei ole juhused, kus paastuajal soovitati määrada tüügastele hommikuti sülg, mõnikord seda eelnevalt soolaga segades.

Soolatüügastele soovitati ümber siduda kas enda juuksekarv või ka lehma või hobuse karv (eeldatavasti sabajõhv), vahel hoopis niidijupp. See takistas vere juurdevoolu ning tüükad kuivasid ja kadusid. Samamoodi võis kohtade ümber, kus soolatüükad paiknesid, siduda angerjanahka, edendades sellega samuti tüügaste kuivamist.

Üks erandlik tekst soovitas võtta tüügaste kaotamiseks punane pliiats, kasta see külma vette ja hõõruda seejärel ümber soolatüügaste. Ka on ravina mainitud 12 küünla põletamist kolmekuningapäeval, mis iseenesest on vana ja laialtlevinud komme (Danaher 1972: 263), kuid tekstis puudus selgitus, kas nendel küünaldel peaksid sõlmed sees olema (nagu nähtub järgmises lõigus toodud näitest) ja mida täpselt küünalde põletamine annab. Võib siiski arvata, et ka selline põletamine pidi endas kandma tüügaste kaotamise ideed.

Edasikandmine

Tüükaid võidi hõõruda veel õlgede, heinakõrte või kõrresõlmedega, vahel tilgutati kõrretükkidele või paberile soolatüügastest verd. Seejärel keerati õled ja/või paber pakikeseks ja visati ristteel maha, kust uudishimulik ja hoolimatu mööduja soolatüükad endale sai. Samamoodi võis võtta 12 sõlmedega küünalt, need pakiks keerata

Ave Tupits

ja taas ristteel maha visata. Kõik sõlmedega asjad või väikesed tükkikesed viitavad selgelt analoogiamaagiale.

Soolatüükaid võis lasta veel ka "ära osta" või hoiti lihtsalt rahatükki tüügastel. Veel soovitati lasta kellelgi oma tüükaid lugeda ja seejärel kandusid tüükad väidetavalt lugejale üle. Oma tüükaid võis ka ise lugeda, mispeale jäi igal lugemiskorral üks tüügas vähemaks.

Pesemine

Üsna populaarne tüügaste ravi oli soolatüügaste pesemine juhuslikult kivilt leitud veega. Mõnikord tuli tüükaid pesta kolm korda või kolmel päeval järjest. Ühes tekstis soovitati tüükaid pesta igal neljapäeval, teises 15 hommikul enne päikesetõusu. Ühel juhul tuli teha leitud veega tüügaste kohal ristimärk. Kõige rangem reegel kogu pesemise juures, nagu ka teo leidmise juures oli, et vesi tuli leida juhuslikult, otsitud vesi soolatüükaid ei kaotanud.

Soolatüügastele võis peale panna veel jõe- või kosevahtu, pesta neid muna- või kartulikeeduveega. Samuti oli efektiivseks ravimeetodiks tüügaste pesemine sepikojas rauajahutusvees. Üksik arhiivitekst soovitas veel enne noorkuud käsi vastamisi hõõruda, imiteerides sellega pesemist.

Loitsud

Omaette kategooriana tuleks vaadelda loitsude kasutamist soolatüügaste ravimisel. Tihtipeale saatis loits just veega pesemise protseduuri. Leidsin Mayo maakonna käsikirjadest seitse iirikeelset teksti, millest üht tuli lausuda teo okka otsa torkamisel ja ülejäänuid veega pesemisel, ning seitse ingliskeelset teksti, millest kuut kasutati veega pesemisel ja üht tuli lausuda, kui matuserong juhtus mööda minema. Ühtlasi näitavad need arvud kakskeelsete tekstide erinevat mahtu silmas pidades loitsude suuremat osa iirikeelses materjalis.

Tekstid iseenesest on ühelaadse sõnumi ja eesmärgiga, nii näiteks võis teo okka otsa torgata sõnadega:

A Sheilmid – ní ag do chuardach a bhí me acht fuair mé thú
'Oh tigu, ma ei otsinud sind, aga ma leidsin su' (SMS 124: 187).

Matuserongi möödumisel tuli öelda:

Corpse, corpse carry away my warts 'Kolnu, koolnu, vii mu tüükad minema' (SMS 142: 347).

Veega pesemisel võis iiri keeles öelda:

A uisge chloich gan iarraid, ní rú atá mé ag iarraidh, acht ó casadh orm tú, cuirfhidh mé tú braonacha orm in ainm De is Muire is Pádhraig 'Oh, mitteotsitud kivivesi, ma ei otsi sind, aga et olen su leidnud, panen Jumala, Püha Neitsi Maarja ja Püha Patricku nimel kolm tilka [vett] enda peale' (SMS 124: 250)

Uisge cloiche gan iarraidh ní go do iarraidh atá mé acht ó casadh ann mé is go do iarraidh atá mé anois 'Oh, mitteotsitud kivivesi, ma ei otsi sind, aga et olen su leidnud, siis otsin sind nüüd' (SMS 135: 346/7).

Inglise keeles võis öelda näiteks:

Water, water, wanting you, I am to cure a wart that God put on 'Vesi, vesi, sind tahtes ma tahan ravida soolatüügast, mis jumal mulle pani' (SMS 127: 334).

Water on a stone, water on a stone, it's not for you I came but for the cure 'Vesi kivil, vesi kivil, ma ei tulnud sinu, vaid ravi järele' (SMS 95: 224)

Ühel korral on mainitud ka konventsionaalsete palvete kasutamist loitsu funktsioonis, mis näitab usku religioossetesse sümbolitesse. Nii tuli antud juhul soolatüükaid pesta paekivilt võetud veega ja samal ajal lugeda kolm Ave Mariat ja kolm Meie Isa palvet ning siis ära minna (SMS 142:347).

Iirikeelsete loitsude puhul tuli tõlkimisel puutuda kokku ka loitsutekstide moondumisega. Kolmel juhul seitsmest oli iirikeelne tekst kohati arusaamatu ja/või raskesti tõlgitav ning kõiki neid kolme teksti saatis ka ingliskeelne kommentaar. Üks võimalik seletus võib olla see, et inimene, kellelt koguti, ei pruukinud enam täpselt mäletada iirikeelseid sõnu või eksis koguja, antud juhul kooliõpilane, teksti ülesmärkimisel. Ka on võimalik, et õpilase enda iiri keel ei pruukinud olla suurepärase, isegi kui informandi iiri keel seda oli

Ave Tupits

ning seega võidi tekst kirja panna umbes, häälduse või kõla järgi. Ühtlasi näitab tekstide muundumine selgesti iiri keele taandumist.

Põhjuseks, miks iirikeelsed loitsud üleüldse säilisid, võib olla keele arhailine kõla. Oletada võib ka, et kui inglise keel saavutas järk-järgult üha suurema mõjuvõimu, muutus iiri keel võõrkeeleks, mille salapärase kõla ja arusaamatud sõnad on võrreldavad kas või ladina keelega, mida on loitsukeelena kasutatud nii rahvameditsiinis kui ka üldisemalt, näiteks filmides. Kõigel võõral ja salapärasel aga usutakse olevat teatav (maagiline) jõud. Lisaks on iiri folklooris teada, et haldjad, kes on olendid teispoolsusest, räägivad omavahel iiri keeles, mida sellisel juhul määratletakse kui kummalist ja võõrapärase keelt.

Analüüs

Nii iiri- kui ka ingliskeelset materjali analüüsides hakkasid silma mõned seaduspärad. Esiteks võisin tõdeda, et üldiselt ei olnud kakskeelses materjalis erinevusi, väljaarvatud ehk see, et ingliskeelset materjali oli rohkem ja see oli ka iirikeelsest mõnevõrra mitmekesisem. Pigem torkasid silma erinevused piirkondade, mitte niivõrd erinevates keeltes esitatud materjali vahel.

Mõeldes Iirimaale kui katoliiklikule maale, eeldasin religioosete elementide suurt põimitust rahvameditsiini elementidega. Pärin nii see ei olnud. Kuigi ingliskeelsetes tekstides esines ristimärgi tegemise soovitusi, puudus see motiiv iirikeelsetes tekstides. Küll aga pandi ühe iirikeelse loitsu saatel soolatüükale Jumala, Neitsi Maarja ja Püha Patricku nimel kolm tilka vett. Ei saa unustada ka raviks soovitatud eelmainitud kiriklikke palveid (küll inglise keeles) ega tööka, et kellegi arvates olid soolatüükad jumala pandud.

Mis puutub raviprotseduuri, tuli seda enamasti korrata kolmel korral, mõnel korral või lihtsalt nii kaua kui vaja. Kolme ja üheksa kasutamine kordarvuna või ka mõnel muul moel (nt tuli kartul lõigata üheksaks tükiks) oli üks levinumaid teateid. Tekstide põhjal võib oletada, et üldjuhul sobis raviks igasugune aeg, kuid mõnel juhul mainiti ka kindlaid aegu – nt tuli ravi korrata igal teisipäeval või siis järjest 15 hommikul enne päikesetõusu.

Ajafaktorit võib mainida ka suretamise ja nende võtete puhul, mis puudutavad millegi matmist ja mädanemist. Sellistel juhtudel

kaovad soolatüükad siis, kui maetud lihatükk vms on hävinenud. Soolatüügaste kadumise ajaks on märgitud mõnel juhul juba järgmine hommik, kolmas päev või nädal.

Palju teateid on analoogial põhinevast ravimisest, eriti puudub see tigude soolatüügastele hõõrumist või ka 12 küünla põletamist kolmekuningapäeval, kusjuures küünaldel on tüükasarnased sõlmed. Ka kõrresõlmi ja niidi sisse tehtud sõlmi võib vaadelda analoogiamaagia seisukohalt. Samuti võib oletada, et kartulite kasutamist ravivahendina on mõjutanud kartuli kärntõvest tingitud ja seega soolatüügastele sarnanevad mühklikud.

Oluline teema, mis paljudes teadetes kajastub, on juhuslikult leitud ravivahendid, mille leidmist küll tegelikult loodetakse, ja ravivahendite kuskilt salaja võtmine. Nii võib näiteks tuua kivilt leitava vee, millega soolatüükaid pesta – seda vett käsitleti kui ravivahendit ja seetõttu loodeti vee juhuslikule leidmisele, sest sihlik vee otsimine ei toonud oodatavat tervenemist. Samamoodi oli suurem jõud märkamatu varastatud asjal.

Mayo maakonna teadetes ei leidu ühtegi viidet konkreetsele inimesele, kes ravis soolatüükaid, välja arvatud ehk see üldistav väide, et neid kaotab lõngajupi ja poolepennise eest ükskõik milline üle 80 aasta vanune naine.

Üsna vähe oli informatsiooni selle kohta, mis inimeste arvates soolatüükaid tekitab. Siin võib põhjus olla selles, et 1937. aastal koolidele jagatud käsiraamatu haigusi puudutavas küsimustikus ei olnud sellekohast küsimust (*Irish Folklore and Traditions* 1937: 13). Vastavaid teateid siiski leidub, nii näiteks peitub ühes ingliskeelses loitsus vihje, et soolatüüka on peale pannud jumal. Iirikeelses materjalis leidub teade, mille kohaselt ilmub soolatüügas siis, kui inimene vigastab kätt või jalga. Ühtlasi selgus, et soolatüükaid võib leiduda ükskõik kus kogu kehal, enamasti aga kätel, jalgadel ja isegi silmadel.

Sülje, vere, juuksekarvade, aga ka hobuse- või lehmakarvade kasutamise põhjenduseks on ilmselt olnud mõte, et nende mõnevõrra ebamäärane staatus – olles ühest küljest osa kehast, on need teisest küljest siiski kuidagi eraldi – on lisanud neile ravivõimu (Ó Fhloinn 1979: 53). Ka on võimalik, et juuksekarvade ja eriti sülje kasutamine on olnud käepärane ja vähem vaeva nõudev tegevus kui lootmine nt juhuslikult leitavale teole. Teisest küljest on ka raske ette kujutada, et teo tüükale hõõrumine võinuks olla kuigi meeldiv tegevus.

Ave Tupits

Ingliskeelses materjalis äratas tähelepanu viirpuu (ka laukapuu) kasutamine, mille otsa tuli lükata oma otstarbe täitnud tigu. Mainitud põõsas ei ole kindlasti juhuslikult valitud, sest maipühade ajal kaunistab iirlaste majaaniseid ehitud viirpuu (*May bush*), seda enamasti Leinsteris (Ida-Iirimaal), kuid ka mõnel pool Connachtis (Lääne-Iirimaa) ja Ulsteris (Põhja-Iirimaal) (Lysaght 1993: 39). Samuti on ta iiri traditsioonis tuntud kui haldjate põõsas (*fairy bush*) – üksikult kasvav põõsas või ka puu, mille raiumine on uskumuste kohaselt keelatud (Ó Giolláin 1991: 199), mis annab viirpuule seega veelgi maagilisema tähenduse. Nii võib oletada, et viirpuud kasutatakse soolatüügaste ravimisel just talle omistatud saladuslikkuse ja pühaduse tõttu.

Olles teinud sissevaateid ka teisi maakondi puudutavatesse käsi-kirjadesse, võin väita, et suuri erinevusi esile ei kerki ja põhijoontes esindab eespool toodud aines ka kõike seda, mis on kasutusel mujal Iirimaal. Ainus silmatorkavam asjaolu on ehk see, et nii mõneski Leinsterist (Ida-Iirimaa) tekstis mainitakse nimepidi neid, kes teadsid konkreetset ravi soolatüügaste vastu või spetsiaalseid kohti (puu, kivi), kus sai tüügast ravida. Muudest piirkondade materjal paistab vähemalt esialgu olema umbisikulisem ja umbmäärasem.

Kui kõrvutada põgusalt iiri materjali vastava eesti ainesega Jakob Hurda kogust, võib öelda, et kahtlemata kehtisid ka Eestis samasugused reeglid ravimise salastatuse osas. Samuti esines millegi maa sisse matmist, niidile sõlmede tegemist ja selle matmist, millegi ristteele poetamist, tüügaste lugemist jne. Teisalt on ka piisaval hulgal erinevusi: nii on eesti materjalis enim esindatud ravimine soolateradega, aga ka virtsavee ja mullaga, samuti võib kuuvalgel käsi hõõruda või lasta rohutirtsul soolatüügast hammustada. Ehk teisisõnu: ravivõtetes on nii intrigeerivaid sarnasusi kui ka põnevaid erinevusi. Sügavam eesti ja iiri ainese analüüs ja võrdlus jääb saab teoks edaspidistes uuringutes.

Kokkuvõte

Mayo maakonda puudutavatest arhiiviteadetest selgub, et soolatuükad olid küll midagi tüütut ja laialt levinut, kuid samas leidis nendest lahtisaamiseks ka piisavalt palju meetmeid. Võin tõdeda, et materjal oli laiapõhjalisem ja huvitavam kui esialgu arvata oskasin.

Isegi kui tekstides seda otseselt ei mainita, võib aru saada, et kui usuti sellesse, mida kasutati, olid ka tulemused positiivsed. Muidugi esineb soolatüügaste ravis teataval määral juhuslikkust, kuid mõningate ravivõtete kordumine (teo, kartuli, peekonitüki jm hõõrumine, veega pesemine) viitab siiski mingile tunnustatud korrapärale ja samas ka usaldusele nende vastu, kelle sõnade järgi on tegutsetud.

Suuresti oli just rituaalne mugavus ja teadmine, et kasutatakse äraproovitud vahendit, see, mis andis ravijale ja/ või ravitavale psühholoogilise tasakaalu. Ühtlasi kinnistus taas kord teadmine reeglitest ja seaduspärast, mis on tuntavad ka laiemalt kui ainult rahvameditsiinis. Minu arvates oli aga kogu uurimistöö kõige meeldivam osa see, kui inimesed, kellele ma oma uurimusest rääkisin, hakkasid kohe meenutama ravivõtteid, mida nad olid kelleltki kuulnud või koguni ise kasutanud. Mis on omakorda näide sellest, et praktilised teadmised ei hääbu kunagi.

Kasutatud materjalid

Käsikirjad

SMS = *Schools' Manuscripts* (koolide käsikirjade kogu), köited 85–154 Iiri rahvaluule õppetooli arhiivis Dublini *University College*'is.

Trükised

Danaher, Kevin 1972. *The Year in Ireland*. Cork: The Mercier Press.

EE 1995 = *Eesti Entsüklopeedia* VIII. Tallinn: Eesti Entsüklopeediakirjastus.

Honko, Lauri 1962–1963. On the Effectivity of Folk-Medicine. *ARV: Nordic Yearbook of Folklore* 18/19, lk 290–300.

Irish Folklore and Traditions 1937. Dublin: An Roinn Oideachas.

Logan, Patrick M. D. 1972. Warts in Children. Logan, Patrick M. D. *Making the cure: A Look at Irish Folk Medicine*. Dublin: Talbot Press, lk 119–123.

Lysaght, Patricia 1993. Bealtaine: Irish Maytime Customs and the Reaffirmation of Boundaries. Davidson, Hilda Ellis (toim). *Boundaries & Thresholds: Papers from a Colloquium of the Katharine Briggs Club*. Exeter: The Thimble Press, lk 28–43.

Ave Tupits

Ó Floinn, Bairbre 1979. Blood, sweat and toenails. *Sinsear 1*. Dublin: The Folklore of Ireland Society, lk 50–53.

Ó Giolláin, Diarmuid 1991. The Fairy Belief and Official Religion in Ireland. Narvaez, Peter (toim). *The Good People: New Fairylore Essays*. New York & London: University Press of Kentucky, lk 199–214.

Opie, Iona & Opie, Peter 1959. *The Lore and Language of Schoolchildren*. Oxford: The Clarendon Press, lk 313–317.

Schrier, Arnold 1958. *Ireland and the American Emigration 1850–1900*. Minneapolis: Dufour Editions.

Yoder, Don 1972. Folk Medicine. Dorson, Richard (toim). *Folklore and Folklife*. Chicago & London: The University of Chicago Press, lk 191–215.